

безкровно могло перехопити владу, на початку 90-х рр. не було. Цей феномен раптової трансформації партійної еліти характерний для більшості країн СНД й окремих держав Центрально-Східної Європи та Балкан (Албанія, Болгарія, Словаччина та ін.).

Джерела та література

1. Україна: політична історія. XX – початок XXI ст. / В.М. Литвин (голова) та ін. Редкол.: В.А. Смолій, Ю.А. Левенець (співголови) та ін. – К., 2007.
2. Винниченко В. Відродження нації: (Історія української революції, mareць 1917 р. – грудень 1919 р.): В 3 ч. – К.; Відень, 1920. – Ч.1.
3. Христюк П. Замітки і матеріяли до історії української революції. 1917-1920 рр.: У 4 т. / Укр. соціол. ін-т. – Відень, 1921. – Т.2.
4. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму (Фрагменти) // Політологія. Кінець XIX – перша половина XX ст.: Хрестоматія / За ред. Семківа О.І. – Львів, 1996.
5. Онацький Є. Імперіалізм духа. – Перемишль, 1932.
6. Винниченко В.К. Заповіт борцям за визволення. – К., 1991.

Summary

The article reveals leadership role in 1917-1920 events in Ukraine. Peculiarities of Ukrainian political elite in liberation period are shown, compared with Polish, Czech and Finnish elites. Conclusion is drawn that lack of strong leaders among Ukrainian politicians was one of the most important defeat reasons of Ukrainian national-democratic revolution.

Т. В. Винарчук

СТРУКТУРА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНЦІВ ПЕРІОДУ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ ТА ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Дослідження процесів національного відродження, визвольної боротьби та державотворення належать до найактуальніших проблем вітчизняної історіографії, адже робота дослідників у цьому напрямку фактично розгорнулася лише після проголошення незалежності України в 1991 р. За цей період вчені виконали великий обсяг роботи – ввели в науковий обіг велику кількість нових джерел, застосували сучасні методичні підходи, дослідили різні аспекти процесів національного відродження та державотворення.

Перші спроби проаналізувати українське державотворення початку XX ст. у контексті діяльності національної еліти належать очевидцям та активним учасникам тих подій. Відомі громадсько-політичні діячі початку XX ст., які належали до різних партій та обстоювали протилежні погляди на вирішення національного питання, в міркуваннях над проблемами українського державотворення на-

магалися визначити зв'язки між його результатами та діяльністю національної еліти, її соціальними та політичними характеристиками.

Зокрема, український політичний мислитель Д. Донцов (1883-1973) наголошував на неможливості існування суспільства без провідної верстви – еліти. Спираючись на український історичний досвід, націю без цієї провідної верстви він називав “бестією без голови” [1, с.22].

Інший український громадсько-політичний діяч В. Липинський (1882-1931) в обґрунтуванні поглядів щодо української держави в роботі “Листи до братів-хліборобів” використовував термін національна аристократія. На його думку, це найкращі люди серед нації, які є її організаторами і керманічами. Це активна, авторитетна та сильна меншість, яка для реалізації своїх національно-організаційних завдань повинна мати ще й матеріальну силу. Але для організації пасивної маси нації, крім матеріальної сили, національна аристократія повинна мати також моральний авторитет [2, с.189].

Український соціолог, учасник визвольного руху М. Шаповал (1882-1932) причини пасивності українців бачив у низькому загальному рівні освіти та культури, відсутності еліти. Оскільки еліта освічує націю, розвиває її, українці зможуть збудувати свою незалежну державу тільки тоді, коли сформується сильна, активна еліта [3, с.115].

Проблеми еліти в українській історії також досліджував відомий вчений діаспори І. Лисяк-Рудницький (1919-1984). Цей публіцист та історик розглядав питання еліти суспільства в контексті проблем “історичних” та “неісторичних” народів та їх національного відродження, яке починається з відродження національної еліти. Цей автор, зокрема, зазначав, що зникнення верстви, яка є носієм національної свідомості означала по суті “смерть” нації, яка перетворювалася на пасивну етнічну масу, або “неповну націю” [4, с.37-38].

Усі сучасні дослідники періоду Української революції наголошують на тому, що провід нації у визвольній боротьбі взяла на себе інтелігенція. Як вважає Г. Касьянов, на початку ХХ ст. українська інтелектуальна еліта перетворилась на інтелектуально-політичну та очолила визвольну боротьбу українців. Щодо формування української інтелектуальної еліти цей дослідник звертає особливу увагу на те, що переважну більшість її складала інтелігенція гуманітарних фахів, а недостатня представленість юристів, технічної інтелігенції послаблювала еліту [5, с.39].

Соціальна характеристика складу Центральної Ради підтверджує висновки дослідників, що Українську революцію очолила інтелігенція переважно гуманітарного фаху. Так, серед членів ЦР 60 %

мали вищу освіту. Проте, це переважно були письменники, літературознавці, публіцисти, видавці, журналісти – 60 %, 10 % – педагоги, 10 % – історики, 18 % – правники та соціологи, 18 % – інженери [6, с.29]. Така інтелектуальна еліта й очолила провід української нації, її державотворення на початку ХХ ст.

У сучасній вітчизняній історіографії переважають традиційні погляди, які відкидають наявність державотворчого потенціалу в цих верствах і зводять українську еліту до вузького прошарку національної інтелігенції. Наприклад, сучасна українська дослідниця М. Кармазіна вважає, що ХІХ століття – це час “інтелектуального визрівання нації” [7, с.101]. У викладі своєї точки зору вона використовує термін інтелектуально-політична еліта, чим наголошує на тому, що функції політичного проводу суспільства взяла на себе українська інтелігенція. М. Кармазіна бачить в процесах ХІХ ст. формування української політичної еліти, а її політична незрілість, відсутність досвіду політичної боротьби, слабкість концепцій є проявами становлення політичної еліти.

О. Шморгун вважає, що участь інтелігенції в якості проводу визвольного руху мала негативні наслідки для формуванні національної ідеї та державотворенні. Оскільки до початку ХХ ст. в українському суспільстві не сформувалася власна економічна, політична, військова еліта, інтелігенція змушена була перейняти на себе нехарактерні для неї функції національного проводу визвольної боротьби та державотворення [8, с.11].

Подібні характеристики державотворчої діяльності української інтелігенції досить поширені серед сучасних істориків. Через нечисленність у складі національного проводу українців початку ХХ ст. представників економічної еліти, інтелігенції юридичних та технічних спеціальностей, чиновників, науковці визначають українську еліту як неповноцінну. Із соціальною структурою провідної сили вчені пов'язують її політичну слабкість, неспроможність вирішення завдань державотворення, безсилість у критичні моменти визвольної боротьби. Історики переконані в тому, що структура української еліти відбиває склад нації та є наслідком політики асиміляції та русифікації.

Більшість сучасних дослідників українського національно-визвольного процесу стверджують, що природний поступ і формування національної еліти були зупинені політикою русифікації та централізації російського уряду. В обґрунтуванні політичних концепцій М. Грушевський, В. Винниченко, М. Шаповал та багато інших політичних діячів поч. ХХ ст. виходили із тези про безкласовість української нації. На їх думку, українці – це селянська маса, поміщики та буржуазія є іноземними елементами, які збагачуються за ра-

хунок експлуатації українців, пригнічують їх економічно та національно, отже боротьба, перш за все має йти проти гнобителів – поміщиків та буржуазії.

Оцінка українського суспільства як безкласового лягла в основу не тільки переважної більшості політичних концепцій кінця XIX – початку XX ст., таку соціологічну оцінку використовують і дослідники історії Української революції. Зокрема, відомий вітчизняний історик Г. Касьянов вважає, що зрусіфіковане українське дворянство та буржуазія не могли утворити політичний провід нації. У деформованій соціальній структурі українців бракувало економічно міцних верств. Зберегло мову та національні ознаки селянство, проте воно мало низький рівень національної свідомості та політичної активності [5, с.41].

На наш погляд, це дещо застаріла оцінка, яка ґрунтується на принципах народницької історіографії XIX – початку XX ст. Оцінка українського суспільства як безкласового лягла в основу не тільки переважної більшості політичних концепцій лідерів визвольної боротьби українців, таку соціологічну характеристику використовують і дослідники історії Української революції. Але така абсолютизація та перебільшення в оцінці процесу формування української еліти вимагає певних уточнень.

Історики останнім часом приділяють багато уваги дослідженням проблем української еліти поч. XX ст., вивченню різних аспектів її діяльності, соціального складу, політичних ідей. Незважаючи на численні дослідження у вітчизняній історіографії залишається ще багато штампів, трафаретно перенесених із робіт громадсько-політичних діячів першої половини XX ст. Існує нагальна потреба в роботі сучасних істориків над подоланням усталених стереотипів щодо процесів національного відродження та державотворення початку XX ст. Така робота неможлива без переосмислення соціально-економічної трансформації українського суспільства протягом XIX ст. і пов'язаних з цим питань потенційних джерел формування національної еліти. Вимагає глибокого наукового аналізу визначення ролі та місця інтелігенції в національному відродженні, а також вивчення функцій, значення діяльності інтелігенції саме гуманітарних спеціальностей.

Дещо прояснити процес формування національної інтелігенції-еліти може порівняння її структури зі структурою інтелігенції України та Російської імперії. Чи відповідала структура української інтелігенції соціально-економічним умовам того періоду?

Інтелігенція в українських губерніях не була численною, вона складала всього 0,5 % населення, але представляла значну частину інтелігенції Російської імперії: 22,7 % вчителів, 19 % медичних пра-

цівників, 22,5 % адвокатів і нотаріусів, 13,6 % діячів науки, літератури, мистецтва [5, с. 15]. Серед інтелігенції України 32 % представляли українці, 29,8 % росіяни, 15,3 % євреї. Якщо ми оглянемо професійний склад інтелігенції, то побачимо, що українців більшість була на посадах громадської та станової служби – 56,8 %. У адміністративно-судових установах та в поліції переважали службовці російської національності – 52,7 %, більшість росіян була і в приватній юридичній діяльності – 52,5 % [5, с.35-36].

Варто звернутися до структури вищої освіти України XIX ст. як основного джерела поповнення інтелігенції. У XIX ст. в українських губерніях Російської імперії діяло три університети: Харківський (1805), Київський (1834), Новоросійський (1865). В університетах того періоду студенти здобували освіту на історико-філологічних, фізико-математичних, юридичних та медичних факультетах. Мережа університетської освіти сформувалася раніше за технічні, економічні, ветеринарні та сільськогосподарські вищі навчальні заклади, які почали засновуватися у другій половині XIX ст. із наростанням потреби у висококваліфікованих кадрах, обумовленою розвитком промисловості та товарного сільськогосподарського виробництва.

Кількість студентів в університетах постійно зростала, наприклад, в Харківському університеті з 533 осіб у 1861 р. до 1387 осіб у 1899 р., Київському з 945 до 2606, Новоросійському з 178 до 714 за той же період [5, с.14]. Відповідно до тенденцій соціально-економічного та суспільного розвитку змінювався розподіл студентів за факультетами, що представлено в таблиці 1 [9, с.58-59].

Таблиця 1

Розподіл студентів за факультетами університетів

Університет	1861				1880				1899			
	Іст.-філолог.	Фіз.-мат.	Юридичн.	Мед.	Іст.-філолог.	Фіз.-мат.	Юридичн.	Мед.	Іст.-філолог.	Фіз.-мат.	Юридичн.	Мед.
Київський	104 11%	260 28%	223 24%	358 38%	97 9%	131 13%	147 14%	666 5%	68 3%	396 15%	1247 48%	895 34%
Харківський	31 6%	128 24%	166 31%	208 39%	65 10%	106 17%	105 16%	361 57%	36 3%	197 14%	445 32%	709 51%
Новоросійський	-	-	-	-	90 26%	146 42%	109 32%	-	34 5%	343 48%	337 47%	-

До кінця другої половини XIX ст. вдвічі зросла кількість студентів юридичних факультетів, проте питома вага адвокатів, нотаріусів та інших представників юридичної діяльності як в складі української інтелігенції, так і взагалі по імперії збільшувалася не такими швидкими темпами. Наприклад, в окрузі Харківської судової палати у 1875 р. нараховувалося 66 присяжних повірених, а в 1888 – 172. У 10 округах судових палат Європейської Росії діяло 1830 присяжних повірених та 1052 помічника, а перепис 1897 р. зафіксував 8,9 тис. осіб приватної юридичної практики (з них 5,9 тис. в Європейській Росії) [9, с.90].

Слід пам'ятати, що до судової реформи 1864 р. у Російській імперії не було попиту на юридичні та нотаріальні послуги. Отже формування юридичної інтелігенції, обумовлене судовою реформою, почалося в другій половині XIX ст. З іншого боку, юридична освіта відкривала шлях до кар'єри на державній службі, в адміністративному апараті імперії, тому в більшості університетів юридичні факультети заповнювалися дітьми чиновників та дворян [9, с.78]. Поступово із розширення освітньої мережі, розвитком нових соціально-економічних відносин частка студентів дворянського походження зменшувалася, і натомість збільшувалася кількість вихідців із духовенства, міщан, селян.

Цілком очевидно та зрозуміло, що кар'єрне зростання на службі в державних установах забезпечувала не тільки освіта. Важливою умовою одержання посади чиновника було лояльне ставлення до уряду Російської імперії, а патріотизм виключно великодержавний. Натомість будь-який прояв національної свідомості створював репутацію неблагонадійної особи, недовіру, що не сприяло службовому просуванню. Як свідчать наведені дані, незважаючи на збільшення кількості студентів на юридичних факультетах університетів та інших навчальних закладах, група юридичної інтелігенції поповнювалася повільно, лівова частина випускників продовжувала оновлювати чиновницький апарат імперії. Частково це пояснює те, що юристи складали невелику частину національної еліти, адже інтереси інтелігенції-службовців не збігалися з інтересами визвольного руху, для них пріоритетними залишалися насамперед матеріальні та соціальні потреби.

На перших етапах зародження та формування вища технічна вища освіта також вважалася престижною та належала до привілейованих, бо надавала можливості випускникам обіймати престижні, керівні посади. Дворяни та вищий чиновницький апарат віддавали дітей на навчання до вищих технічних навчальних закладів з метою забезпечення їм у майбутньому "чистої" служби [9, с.109]. У першій

половині XIX ст. у Російській імперії діяло декілька технічних вузів, які готували невелику кількість спеціалістів. Наприклад, Московський межовий інститут (1835) за період 1837-57 рр. закінчило лише 52 особи, Інститут корпусу гірничих інженерів (1773) з 1834 по 1865 підготував 424 інженери [9, с.107-108].

Повільно розширювалася мережа технічної та комерційної освіти в українських губерніях Російської імперії. Наприкінці XIX – на початку XX ст. кількість студентів у таких навчальних закладах зросла, наприклад, за період 1899-1913 рр. у Харківському технологічному інституті з 811 до 1171 осіб, Київському політехнічному з 589 до 2313. Проте за переписом 1897 р. в Російській імперії нараховувалося всього 4639 інженерів і техніків [5, с.29]. На тлі темпів розвитку промисловості в українських губерніях кінця XIX – поч. XX ст. можливості технічних навчальних закладів значно відставали від соціально-економічних потреб. Таким чином незначна сама по собі категорія технічної інтелігенції не могла представляти більшість у складі провідної сили визвольного руху українців початку XX ст.

Ще один фактор повільного зростання освічених українців – це становище освітньої мережі Російської імперії, недоступність освіти для більшості дітей шкільного віку, особливо в сільській місцевості. Освітня політика уряду імперії не сприяла залученню до навчання представників поневолених народів, адже обмеження можливостей освіти представників не панівної нації певною мірою забезпечувало безпеку цілісності держави.

Отже, структура інтелігенції українських губерній і в цілому по імперії не відповідала потребам соціально-економічного та промислового розвитку суспільства. Водночас, структура інтелігенції представленої в провідній силі українського визвольного рух відбивала склад інтелігенції та рівень розвитку освітньої сфери наприкінці XIX – на початку XX ст.

Усі сучасні дослідники наголошують на інтеграційній та ідеологічній функціях інтелектуальної еліти суспільства, переважно гуманітарних фахів. І. Мойсеев у статті “Національна еліта, її культурна й політична роль” стверджує, що національну ідентифікацію культури, яка є хребтом національної ідеї, здійснює гуманітарна еліта [10, с.12]. У контексті інтеграційної функції еліти формування національної інтелігенції в поневолених народів є особливо цінним. Відсторонення від визвольного руху інтелігенції, особливо гуманітаріїв-інтелектуалів, або відсутність інтересу до національної ідеї, могло обернутися на національну катастрофу. У такому випадку національно-визвольна боротьба не почалась би й нація була б повністю асимільована.

Провідне значення інтелектуалів у визвольній боротьбі, особливо на перших етапах, відзначають й історики. За схемою М. Гроха, яку використовували для дослідження української визвольної боротьби історики П. Магочій [11], Р. Шпорлюк [12], С. Єкельчик [13], національно-визвольний процес починається з пошуків інтелігенції. Всі автори виділяють інтелігенцію як організатора нації та підкреслюють її провідну роль у формуванні національної свідомості населення. Мобілізує й організовує націю на визвольну боротьбу своєю діяльністю інтелігенція.

У своїй теорії національного оновлення Д.Е. Сміт головним фактором називає мобілізаційну діяльність етнічної інтелігенції, яка ново відкриває націю [14, с.73]. Успіх інтелігенції в мобілізації та об'єднанні суспільства здебільшого залежить від її звертання до минулого. Науковець ставить запитання – чому саме діяльність інтелектуалів має таке велике значення в процесі оновлення нації та одразу відповідає: “Як треба пояснювати вплив інтелектуалів на зародження й ранній розвиток націоналізму? Може, це просто повсюдна функція інтелектуалізму: адже будь-який ідеологічний рух вимагає своїх інтелектуалів, аби сформувати переконливу абстрактну доктрину” [14 с.102].

Історичні факти підтверджують, що національне відродження починається з активізації діяльності інтелігенції не тільки українців. Зіставлення подій визвольного процесу свідчить, що інтенсивна діяльність української еліти є цілком закономірним процесом, аналогічним тим, які відбувалися в інших поневолених народів Центрально-Східної Європи.

Політика онімечування чеського населення теж мала негативні наслідки: у XVIII ст. Прага та Брно були німецькомовними містами [15, с.366-367]. Російський слов'янофіл В.Л. Панов, який у 1842 р. відвідав Прагу, був вражений побаченими змінами. Він вирушив у подорож впевненим, що чеська мова й культура в містах вже зовсім зникли: “По-чеськи говорив один простий люд у селах... Поміж справжніх богемців... чеська мова зробилася кухарською, якою розмовляли лише зі своєю прислугою” [16, с.95]. Російський слов'янофіл став свідком перших кроків національного відродження чехів, яке почала інтелігенція й освічені верстви чеського населення з відродження рідної мови: “Найосвіченіші люди в Празі між собою по-іншому не говорять, як по-чеськи; вони висловлюють своєю мовою всі вищі поняття, не припускаючи жодного слова іноземного” [16, с.96].

Чеська інтелігенція пробудилась до активної діяльності в першій половині XIX ст. Серед інтелектуалів чехів того періоду слід зга-

дати дослідження історії чеської літератури та мови Домбровського, лінгвістичні праці Шафарика, історичні розвідки Палацького та То-мека. У 1831 р. була заснована Чеська Матиця – центр друку книг національною мовою [17, с.48]. Крім того, діяли культурно-просвітні та наукові товариства такі, як, наприклад, “Товариство для наукового розвитку чеської мови та літератури”, або “Товариство мистецтва”. У 1862 р. виходило 37 чеських газет та журналів [18, с.74].

І.С. Яжборовська та М.І. Бухарін політизацію польського суспільства пов’язують з процесом становлення національної інтелігенції. Як вони вважають, стрімке зростання виробництва та промисловості вимагали все більше кваліфікованих кадрів, що стимулювало збільшення чисельності інтелігенції [19, с.24]. У польських землях Прусії у 40-х рр. XIX ст., як і в Чехії, почали діяти просвітні організації. У 1857 р. відкрито “Товариство друзів науки”, в 1863 р. – при університеті “Суспільство верхньосілезьких поляків” [20, т.2, с.217]

Е.Д. Сміт на прикладі національного відродження фінів аналізує діяльність просвітителів-інтелектуалів, значення звеличування героїчного минулого, створення міфів. Просвітителі діяли у 30-х рр. XIX ст., найважливішим з результатів їх діяльності була публікація “Калевали” Е. Ленорта: “Зокрема доктор Еліас Ленорт полонив уяву фінської інтелігенції, а згодом усього народу, привізнивши додому з провінції Карелія балади й вірші, які 1835 р. оформив у “Калевалу”... Ця епічна поема про “Край Героїв” лише почасти скидалась на давнє “фінське” суспільство першого тисячоріччя н.е. (судячи за матеріальними залишками), але цього досить аби створити для сучасних фінів культ золотой доби героїв Вяйнямейнена та Лемінкяйнена. У тому культі містився ідеал самовизначення і приклад для відроджуваної Фінляндії в її героїчній боротьбі супроти шведського культурного й російського панування наприкінці XIX ст.” [14, с.75]. Як і в інших регіонах, фінське відродження почалось з поширення фольклору та народної культури серед всього суспільства. У 20-30 рр. XIX ст. К. Готлунд, С. Топелиус, Р. Беккер опублікували збірки народної поезії. Метою діяльності Фінського літературного товариства, відкритого в 1830 р., були розвиток і поширення в усіх сферах фінської мови. Природний національний розвиток фінів не був припинений урядовими заборонами та переслідуваннями рідної мови та культури, тому рух феноманів з 50-х рр. XIX ст. політизувався [21, с.111-139].

Соціальна структура литовців, латишів та естонців була подібною до тієї, яку мали українці. В їх національно-визвольному русі також активну провідну роль відігравала інтелігенція, яка почала поширювати знання про націю. У Ризі з 1868 р. діяло Ризьке латись-

ке товариство, статті та матеріали “будителі” нації друкували в газеті “Балтієс вестнесіс” (“Прибалтійський вісник”). У програмі молодатишів особлива увага приділялась просвітній діяльності, висовувались гасла необхідності реформування, розвитку національної культури [22, с.218-220]. По всій Естонії діяли співочі товариства, а у 1872 р. відкрите товариство естонських літераторів. Напрямок національного руху під проводом І. Яннсена прагнув пробудити національну свідомість населення та підвищити його освітній рівень. Інша течія, керована К. Якобсоном та І. Келером, проголошувала необхідним створення вільного селянського землеволодіння, проте свою боротьбу пов’язувала також з національним пробудженням через підвищення його культурного рівня [24, с.272-277].

Отже, діяльність інтелігенції гуманітарних фахів є важливою складовою процесу національного відродження. Саме гуманітарії створюють національну ідею, надають їй теоретичне обґрунтування та концептуальний зміст, просвітницькою діяльністю формують національну свідомість. Тому при визначенні результатів державотворчої діяльності української еліти не слід обмежуватися характеристикою її структури, адже участь гуманітарної інтелігенції в національному відродженні та визвольному русі є визначальною, фактором що її посилює, а не послаблює. Однак необхідно продовжити дослідження і зосередити увагу на питанні: як українська інтелігенція виконала інтеграційну, або мобілізаційну функцію.

Джерела та література

1. Донцов Д. *Bellua sine capite* // Українські проблеми. – 1992. – № 4.
2. Липинський В. *Листи до братів-хліборобів*. – Київ-Філадельфія, 1995.
3. Шаповал М. *Загальна соціологія*. – К., 1996.
4. Лисяк-Рудницький І. Зауваги до проблеми “історичних” та “неісторичних” націй // *Історичні есе*. – К., 1995. – Т. 1.
5. Касьянов Г.В. *Українська інтелігенція на рубежі XIX-XX століть: соціально-політичний портрет*. – К., 1993.
6. Балицька О. Деякі питання державотворчої діяльності української інтелігенції // *Розбудова держави*. – 1993. – № 11.
7. Кармазіна М. Становлення української еліти (кінець XIX – початок XX сторіччя) // *Розбудова держави*. – 1998. – № 3-6.
8. Шморгун О. Основний зміст поняття “українська національна ідея” // *Розбудова держави*. – 1997. – № 6.
9. Лейкина-Свирская В.Р. *Интеллигенция в России во второй половине XIX в.* – М., 1971.
10. Мойсеїв І. Національна еліта, її культурна й політична роль // *Розбудова держави*. – 1996. – № 6.
11. Магочій П. Українське національне відродження. Нова аналітична структура // *Український історичний журнал*. – 1991. – № 3.

12. Шпорлюк Р. Українське національне відродження в контексті європейської історії кінця XVIII – початку XIX століть // Україна. Наука і культура. – К., 1996. – Вип. 25.
13. Скельчик С. Пробудження нації. До концепції історії національного руху другої половини XIX ст. – Мельбурн, 1994.
14. Сміт Е.Д. Національна ідентичність. – К., 1994.
15. Освободительные движения народов Австрийской империи. Период утверждения капитализма. – М., 1981.
16. Стыкалин А.С. Русский славянофил середины XIX века о зарубежных славянах (путевые записки В.Л. Панова) // Славяноведение. – 1999. – № 1.
17. Трайнин И.П. Национальные противоречия Австро-Венгрии и её распад. – М., Л., 1947.
18. История Чехословакии: В 3 т. – М., 1959. – Т. II.
19. Яжборовская И.С., Бухарин Н.И. У истоков польского социалистического движения. – М., 1976.
20. История Польши в 3-х тт. – М., 1956-1957. – Т.1-2.
21. Суни Л.В. Очерк общественно-политического развития Финляндии 50-70-е гг. XIX в. – Л., 1979.
22. История Эстонской ССР (с древнейших времен до наших дней). – Таллинн, 1958.
23. История Латвийской ССР. Сокращенный курс. – Рига, 1971.

Summary

The article is dedicated to researching the issues of national elite structure in the end of XIX – early XX century. The author tries to analyze professional staff of the national elite, to find out why significant part of it was represented by humanitarian intellectuals, what role this intellectual category has played in national revival.

М. С. Дорошко

БІЛЬШОВИЦЬКА НОМЕНКЛАТУРА В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ У 1917–1938 РР.: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА НАСЛІДКИ ДІЯЛЬНОСТІ

Усі, хто колись вивчав історію Комуністичної партії Радянського Союзу, пам'ятають, що в офіційних виданнях Компартія України називалась бойовим загonom російської більшовицької партії. І така назва відповідала істині, позаяк від часу свого організаційного оформлення на I з'їзді КП(б)У у липні 1918 р. і до заборони діяльності в Україні у серпні 1991 р., КПУ була сліпою виконавицею директив більшовицького партійного центру в Москві, а отже його “бойовим загonom”. Єдина спроба продемонструвати свою самостійність навесні 1920 р., коли делегати IV конференції КП(б)У забалотували